

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г. С. СКОВОРОДИ

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

***МОДЕРНІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ
ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ
КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ***

**МАТЕРІАЛИ
науково-методичного семінару
викладачів економічного факультету
ХНПУ імені Г.С.Сковороди**

Харків 2016

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З ЕКОНОМІКИ ТА БІЗНЕС-ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США

Олійник О.В., доцент, Олійник А.О., к.м.н., асистент

Важливим завданням, що постає перед вищими навчальними закладами нашої країни на сучасному етапі економічного розвитку, є суттєве та кардинальне поліпшення якості підготовки фахівців економічного профілю. Одним з напрямів вирішення даного завдання виступає удосконалення форм та методів навчання, упровадження в навчальний процес інноваційних освітніх технологій.

Особливу увагу у цьому контексті привертає до себе вища економічна освіта у США, адже ця країна в наш час – це світова наддержава, яка за короткий час, увібравши у себе передовий досвід «старого світу», вибудувала власну систему освіти, здатну забезпечити висококваліфікованими спеціалістами постіндустріальне суспільство. Тому дослідження досвіду, що нагромаджений в університетах і коледжах США, щодо підготовки висококваліфікованих фахівців економічного профілю, є актуальним і дуже корисним для модернізації системи вищої економічної освіти в Україні в річищі глобалізації і вимог Болонського процесу.

На початку XXI ст. США переконливо демонструють, що освіта та професійна підготовка економістів та менеджерів, “інвестиції в людину” відіграють усе важливішу роль у забезпеченні конкурентних переваг США як у межах національної, так і світової економіки. Так, за останнє десятиліття державні та приватні витрати на освіту зросли більше ніж на 66% та склали у 2010 році 965 млрд. дол., або приблизно 8% ВВП США. Американська статистика свідчить, що нині близько 70% громадян США мають вищу та незакінчену вищу освіту – один з найвищих показників у світі. Як зазначав президент США Барак Обама, «в Америці вища освіта не мусить вважатися

розкішно. Це економічна необхідність, яка повинна бути доступною кожній родині» [7].

Перед освітянською спільнотою країни було поставлено амбіційну мету - зробити вищу освіту в США такою ж доступною, як і середня. Середній рівень освіти в країні до 2015 року планувалося підвищити до 15 років навчання (у 2005 році він становив 12,8 років).

Ініціатива президента США передбачає формування системи, що отримала назву «Сила трьох «Е» (Employment, Education, Economic development)» (зайнятість, освіта, економічний розвиток), яка дозволяє працівникам підвищити якість трудового життя, а бізнесу - конкурентоспроможність на глобальному ринку. [7].

Кожне з цих трьох «Е» примножує силу інших і призводить до зростання віддачі від вкладеного капіталу. Ключовим завданням стає об'єднання ресурсів та створення нових можливостей для працівників, роботодавців та для підвищення національної конкурентоспроможності.

США мають широку, розгалужену та диверсифіковану систему вищої освіти, яка без сумніву вважається однією з найефективніших та найрозвиненіших у світі. Нині у США функціонує майже 4000 ліцензованих закладів вищої освіти різного рівня, у тому числі 160 університетів та близько 2000 коледжів з чотирьохрічним навчанням, в яких навчаються більше 16 млн. студентів (1/3 закладів і понад 1/5 студентів земної кулі). Наприклад, тільки у 2007 році заклади вищої освіти США підготували майже 1,5 млн. бакалаврів (5 % населення країни студентського віку, тобто осіб до 35 років), близько 500 тис. магістрів (1,7 %) та більше 48 тис. докторів наук (0,2 %) з різних галузей знань. На березень 2008 року частка американців старше 25 років, які закінчили коледж, склала 35,6%, а отримали ступінь бакалавра - 18,9%. При цьому 45% дорослого населення країни підвищують свій рівень освіти та професіоналізму. [1;4;7].

Слід також зазначити, що особливістю системи вищої освіти США є й те, що крім освітніх і наукових функцій, їх заклади вищої освіти виконують

важливі соціально-культурні завдання (програми безперервного навчання, перепідготовка безробітних, консультаційні та експертні послуги, надання курсів різного змісту і тривалості усім, хто зацікавився новим і прагне самовдосконалюватися). Завдяки цьому США у ХХ столітті постійно перебували й утримуються у ХХІ столітті у числі світових лідерів з охоплення населення різними видами післядипломної освіти.

За структурою, рівнем і змістом навчання американські фахівці поділяють свої заклади вищої освіти на 6 груп:

1. Заклади післясередньої освіти різного типу і напівпрофесійні школи з програмами тривалістю від 1 до 2 років і присудженням посвідчень нижчого рівня. Коротка освіта закінчується отриманням сертифіката про певні професійні вміння - професійної ліцензії (**Occupational License**).

2. Місцеві (**community college**) та молодші коледжі (**Junior college**), з програмами 2-річної спеціалізованої підготовки, які дають змогу порівняно швидко й дешево готувати широкі контингенти молоді для ефективної практичної роботи.

Випускники цих коледжів одержують ступінь **Associate Degree** (**Associate in Arts (A.A.) / Sciences (A.S.)**), що приблизно дорівнює вітчизняному диплому молодшого спеціаліста (випускника технікуму чи коледжу) з правом виконання роботи рівня техніків і вступу на 3-курс коледжів за бакалаврськими програмами.

3. Коледжі вільних мистецтв, що є істотною особливістю системи вищої освіти США, з викладання майже виключно загальних дисциплін типу економіки, історії, хімії тощо і присудженням диплома бакалавра (**Bachelor's Degree**) з домінуючим академічним і мінімальним професійним наповненням. Втім, помітна тенденція включати на заключних роках їх 4-річної програми і професійні курси, що розширює можливості випускників. Випускники чотирирічних коледжів чи університетів одержують ступінь **Bachelor of Arts (B.A.) / Sciences (B.S.)**, що приблизно відповідає українському бакалавру.

Аналізуючи особливості підготовки бакалаврів економічного профілю, слід пам'ятати, що спеціальності Business та Economics - це різні речі. Що стосується навчання економіці, на рівні бакалаврської освіти можливо отримати як Bachelor's of Arts (B.A.), так і Bachelor's of Science (B.S.). **Ступінь B.A.** зазвичай є теоретичним дослідженням економіки, що фокусується на історії економічної думки та теоріях, на яких базується економічна практика. **Ступінь B.S.** більш орієнтований на формування навичок, необхідних для проведення економічних досліджень та вимагає доброго знання математики. У сфері бізнес-освіти США існує також науковий ступінь бакалавра бізнес-адміністрування (**Bachelor of Business Administration - BBA**), який присуджується після чотирьох років навчання на денному відділенні коледжу чи університету. [1; 4].

4. Загальноосвітні коледжі (**comprehensive college**) з присудженням диплома як бакалавра, так і магістра (програми включають розвиваючі дофахові і поглиблюючі професійні частини). Більшість цих закладів готують бізнесменів, вчителів, фахівців, діяльність яких вимагає диплома магістра (**Master Degree**).

5. Незалежні професійні школи з бакалаврським (часто й магістерським) рівнем дипломів у царинах технології, мистецтв тощо. Маючи близький до першої групи ВЗО зміст програм, що школи використовують набагато кваліфікованіший персонал з університетською підготовкою, вчать довше і краще.

6. Університети з правом підготовки докторів філософії (**PhD**) й усіма циклами навчання, які складають найбільш престижну групу ВЗО. У своєму складі вони мають коледжі бакалаврського рівня, школи для навчання до рівня магістра і вище. Часто цю групу диференціюють на вузчі групи, спираючись на рівень наукових досліджень (за кількістю та тематичною різноманітністю захищених щороку докторських дисертацій), обсягом наукового фінансування, наявністю чи відсутністю медичної школи з дослідною клінікою, спектром факультетів, кількістю викладачів і студентів й співвідношенням між ними.

Щороку оприлюднюються рейтинги університетів. При цьому особливу увагу привертає список «25 найкращих університетів США», який вже давно очолює трійка приватних (Harvard, Stanford та Yale) й кілька державних (Мічіганський та пара каліфорнійських) університетів.

Цікаво зазначити, що Harvard, Stanford, Yale, Princeton (там, до речі, працював знаменитий А.Ейнштейн), MIT, Columbia, UPenn разом з англійськими університетами Cambridge і Oxford постійно входять до 10 найкращих університетів світу.

Ось ці старовинні елітні університети США на Атлантичному узбережжі (до згаданих не належить тільки Стенфорд, оскільки він на Тихоокеанському узбережжі) утворюють так звану **Лігу Плюща - Ivy League** (**їхні головні кампуси обвиває плющ, тому й така назва**).

Саме з Ліги Плюща вийшли майже всі американські президенти і Нобелівські лауреати, і саме вона є заповітною мрією будь-якого американського студента. Цікаво, що близько 20% представників нинішнього китайського уряду здобули освіту в Лізі Плюща - чи не це частково пояснює видатні економічні успіхи Китаю? [5].

До окремої групи можна віднести нетрадиційні заклади вищої освіти, що широко використовують найсучасніші способи трансляції інформації й організації не звичного заочного, а дистанційного навчання. Серед піонерів була відома корпорація IBM, що використала двосторонній зв'язок через супутники для навчання свого персоналу одночасно на обох берегах Атлантичного океану. [6].

Коледж у Ріо-Сальдо (Арізона) організовує для своїх студентів аудіо- і телеконференції і заняття. Телеконференції науковців давно стали звичною справою. Навчання із миттєвим спілкуванням професора і групи студентів у багатьох містах США також застосовується все ширше і ширше.

Таким чином, система вищої освіти США – це сукупність різноманітних навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців різних освітньо-

кваліфікаційних рівнів, в тому числі економічного профілю до професійної діяльності за всіма напрямками на базі середньої освіти [2].

На бакалаврат (Undergraduate level – цей рівень можна порівняти з відрізком у системі вищої освіти, що розпочинається після закінчення середньої школи та завершується ступенем бакалавра) можуть вступити всі ті, хто мають закінчену середню освіту. тобто випускники середніх шкіл, гімназій, ліцеїв, професійних училищ (у тому числі музичних, педагогічних) та технікумів чи коледжів. аяви у вищі заклади освіти учні США подають у віці 17 років за рік до закінчення середньої школи. Для зарахування необхідно успішно скласти відповідні тести й отримати атестат – **High School Diploma**. Останній рік школи частина учнів присвячує поглибленому вивченню тих дисциплін, які вони планують обрати у закладах вищої освіти.

Особи без High School Diploma можуть отримати його еквівалент (сертифікат чи диплом) з правом вступу до вищих навчальних закладів традиційним чином після складання особливих тестів із загального освітнього розвитку (**general educational development - GED**).

Зарахування залежить також від політики самого ВЗО, який має повне право вирішити, чи приймати усіх абітурієнтів з дипломами, чи застосовувати якийсь з видів селекції. Якщо ВЗО користується підвищеною популярністю. селекція буває досить жорсткою і комбінує врахування результатів вивчення профільних предметів у школі з тим чи іншим варіантом тесту на перевірку рівня шкільних знань.

Найчастіше – це тест здібностей до навчання (**Scholastic Aptitude Test – SAT**), який триває 2,5 години, перевірка математики і мови, інтервал балів від 400 до 1600. Для вступу у престижні університети необхідно набрати 1300 і більше балів (але й навіть серед 25 найкращих є такі, що задовольняються 1100 балами). [6].

Досить поширені годинні тести з якогось предмета. ВЗО віддають перевагу даним трьох тестів. Вказані тести проводяться особливою структурою з назвою Служба освітнього тестування (**Educational Testing Service**). Інша

організація (**American College Testing Programme**) проводить стандартизовані тести для вступу у коледжі – наприклад, для вступу на економічні спеціальності **Test of understanding in college economics** та **Test of Economic Literacy**.

У період здійснення програми «Велике Суспільство» і швидкого розширення фінансування середньої освіти (1960 – 1980 рр.) вперше була розроблена система відбору здібних дітей шляхом проведення тестів за програмою 1 курсу коледжів для всіх бажаючих кандидатів у старших класах шкіл. Успішне складання заключних тестів може дати право розпочати заняття у вищих закладах освіти одразу з другого курсу. [6].

Вступникам на магістерські програми необхідно витримати тест **GRE (Graduate Record Examination)**, а тим, хто планує вивчати менеджмент та бізнес-адміністрування, - тест **GMAT (Graduate Management Admission Test)**.

Аналізуючи особливості підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США, варто зазначити, що в американській системі економічної та бізнес-освіти базовим вважається чотирьохрічне навчання із присвоєнням ступеня бакалавра.

Зміст вищої економічної та бізнес-освіти США визначається стандартами, що регламентують тематичне наповнення курсів і нормативні професійно-кваліфікаційні характеристики з кожної предметної галузі.

Проте вищі навчальні заклади США мають значну самостійність у підходах щодо визначення мети своєї діяльності та розробки навчальних планів і робочих навчальних програм дисциплін.

Протягом перших двох років навчання у коледжі студенти вивчають широкий спектр предметів, переважно загальноосвітні та гуманітарні дисципліни. Так, всі бакалаврські програми з економіки мають такі обов'язкові предмети як мікроекономіка, макроекономіка, економетрія, історія економічної думки тощо.

Коли студенти вступають на третій курс, вони повинні вибрати свою спеціальність. Студенти мають засвоїти певну кількість курсів з цього

напрямку, тобто починається їх спеціалізація з правом вибору дисциплін спеціалізації.

Характерною особливістю американської системи вищої економічної освіти є те, що у вищих навчальних закладах США вдало збалансовані загальноосвітній компонент, фахові предмети та предмети за вибором, що дозволяє отримати саме ту підготовку, що потрібна безпосередньо вам. Отже, зміст професійної підготовки бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США є ліберальним завдяки можливості розподілу обраних майбутніми фахівцями курсів відповідно до їхніх подальших освітніх планів.

Наприклад, окрім спеціалізованих економічних курсів, які є серед обов'язкових та вибіркових курсів із маркетингу, менеджменту та фінансів тощо, присутні гуманітарні дисципліни (філософія, історія, література, музика, політологія та математичні дисципліни). За бажанням ви можете взяти курси з інформаційних технологій, інжинірингу, дизайну тощо, що дозволить вам не лише отримати загальну економічну та бізнес-освіту, але й обрати «**minor**» (другу спеціальність), що зробить вас привабливим для роботодавців у галузі, яка цікавить вас особисто. Зазвичай водночас студенти американських коледжів та університетів вибирають декілька додаткових, «екстра» курсів в інших галузях.

Академічний рік (вересень – кінець травня) поділяється на 2 семестри з тривалістю від 14 до 18 тижнів. Одночасно студенти вивчають 4-5 предметів, складаючи після виконання програми іспити. За 4 роки студент повинен освоїти близько 30 дисциплін. навчальний процес підготовки економічних кадрів у **ВЗО** США характеризується тим, що навчання здійснюється за кредитно-модульною системою. Для одержання ступеня бакалавра потрібно набрати певну кількість залікових аудиторних годин (кредитів). а також мати **середній бал (Graduate Points Average, GPA)** не нижчий певного рівня.

Кожен курс дає студентові певну кількість «кредитів» або «кредитних годин». Визначене для даної дисципліни число кредитів пропорційне до кількості її навчальних годин.

Це число приблизно дорівнює кількості годин з даного предмета, що студент проводить у класі протягом тижня. Звичайно за один курс студентів зараховується від 3 до 5 кредитів.

Оцінки, як і в Англії, позначають великими літерами: **A** – відмінно (4 бали), **B** – добре – (3 бали), **C**- посередньо (2 бали), **D** – прохідна (1 бал), **F** – незадовільно (0 балів). Якщо предмет оцінений у 2 кредити і складний на «відмінно», то студент отримує $4 \times 2 = 8$ балів. Предмет в 1 кредит за заключної оцінки «добре» додає студенту 3 бали. **Для отримання ступеня бакалавра необхідно набрати 120 і більше балів (академічних кредитів, але середній бал повинен перевищувати 2 бали**, а це можливо лише тоді, коли у студента траплялися і добре складені екзамени. Типові студенти витрачають на це 4 роки, але термін навчання залежить саме від студента, його бажання та здібностей, а не від університету.

Слід зазначити, що студенти можуть прискорити або сповільнити курс навчання за рахунок реєстрації на більшу чи меншу кількість навчальних предметів кожного семестру. Якщо студент братиме більшу кількість кредитів, він чи вона може закінчити навчання раніше. Студент також може прискорити отримання диплому, навчаючись протягом літа. Деякі коледжі навіть мають спеціальні прискорені програми для студентів (**honor's programs**), чий середній бал свідчить про їхні академічні успіхи та дозволяє навчатися за більш інтенсивною програмою.

Досліджуючи професійну підготовку бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США Н. Войнаровська зазначає, що успішне досягнення цілей підготовки забезпечується ефективною організацією змісту навчання. Так, характерною ознакою сучасних програм підготовки бакалаврів з економіки є високий рівень їхньої спеціалізації та професійності, що відповідають основним компонентам програми:

- **основні вимоги включають:** вступний курс та допоміжний курси з мікроекономіки та макроекономіки, кількісні методи;

- **розширені вимоги включають:** вибіркові курси (контекстуальний курс, міжнародний курс та курс, який пов'язаний з економікою державного сектору) з метою формування у майбутніх економістів професійних вмінь розв'язувати нестандартні навчальні ситуації;

- **поглиблений вимір** спрямований на детальніше вивчення вибірових курсів;

- **вирішальний досвід** включає творчі науково-дослідницькі письмові роботи для досягнення головної мети – навчити студента мислити як економіст завдяки розвитку навичок дедуктивного міркування, технік прийняття рішень, розуміння комплексу економічних відносин, комунікативних умінь, творчості, накопичення та використання знань, які виходять за межі змісту основних дисциплін. [3].

У навчальному процесі комплексно використовуються різноманітні форми й методи організації навчання, які ґрунтуються на сучасних технологічних досягненнях, однак при цьому роль викладача залишається головною.

Серед основних педагогічних підходів підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах США виокремлюють: **Chalk and Talk** (традиційний педагогічний підхід до викладання економіки, викладання здійснюються у формі лекцій); **Proficiency Approach** (підхід професійності, який передбачає надання майбутнім фахівцям з економіки можливості реалізації набутих професійних вмінь); **Peakonomics** (проблемний підхід, який передбачає використання проблемних ситуацій в процесі викладання базових економічних концепцій з метою досягнення піку економічної грамотності майбутніми фахівцями); **Writing intensive** (письмовий педагогічний підхід, який забезпечує інтегрування письмових робіт з метою залучення майбутніх фахівців з економіки до більш детального й глибокого вивчення матеріалу); **ARCS** (мотиваційний педагогічний підхід, який забезпечує оптимізацію елементів мотивації для поліпшення впливу викладання). [8].

Аудиторні заняття варіюються від великих лекцій для декількох сотень студентів до дискусійних класів (семінарів), у яких беруть участь лише кілька студентів. Професори зазвичай пропонують список навчальної літератури щотижня. Вони також вимагають декілька письмових робіт протягом кожного семестру. Студенти повинні вчасно ознайомитися із пропонованою навчальною літературою, щоб адекватно брати участь у дискусійних класах і розуміти матеріали лекцій.

Професори ставлять кожному студентові оцінку. Оцінки враховують наступне:

- участь в аудиторних заняттях. Обговорення, питання. Студенти повинні брати участь у дискусіях, особливо на семінарах. Це – дуже важливий фактор у визначенні оцінки студента;

- тести та перевірочні роботи протягом семестру. Зазвичай проводяться під час аудиторних занять;

- дослідження та лабораторні звіти;

- тести або «контрольні опитування». Іноді професор проводить неоголошене контрольне опитування. Звичайно результати цієї роботи не дуже сильно відбиваються на фінальній оцінці, але вони стимулюють студентів до постійної роботи з теми та до гарної відвідуваності;

- фінальний іспит. Проводиться через певний час після останнього заняття курсу. [4].

Вся система американської освіти націлена на визначення професійної компетентності майбутніх економістів, яка складається з:

- компетенції у сфері економічної діяльності (економічне мислення, володіння методами економічного аналізу і проектування економічної діяльності, наявність системного уявлення про структуру та тенденції розвитку вітчизняної і світової економік, знання принципів прийняття та реалізації економічних і управлінських рішень на мікро- та макрорівні, створення і розвиток власної економічної позиції і т.д.);

- компетенції в інших галузях професійної діяльності (система знань з фінансів, маркетингу, аудиту, міжнародної економіки, права, менеджменту і т.д.);
- інформаційна компетенція (ефективне застосування інформаційних технологій та відповідних програм);
- комунікативна компетенція (знання ділового етикету та основ конфліктології, толерантності до існування інших поглядів, ефективна групова взаємодія, позитивна установка щодо себе і оточуючих тощо);
- компетенція в галузі самовизначення і саморегуляції особистісних якостей (адекватна самооцінка, впевненість у собі, самоконтроль, самоефективність, високий рівень мотивації до досягнень, визнання необхідності неперервної освіти протягом життя і т.п.) [3].

Перевагою вищої економічної освіти США є забезпечення доступу до її елементів всім бажаючим підвищити свій професійний рівень під девізом «безперервна освіта протягом життя». Характерною її рисою також є тісне співробітництво освітніх установ, виробництва та бізнесу. Цьому сприяє той факт, що американська спільнота взагалі орієнтована на отримання результату, тому вища економічна освіта націлена насамперед на формування практичних навичок, необхідних для успішної роботи. У той же час, гнучкість та різноманітність американської освітньої системи дозволяє знайти свій варіант підготовки до будь-якої кар'єри.

Таким чином, американський досвід підготовки економістів бакалаврського рівня корисний для підвищення якості економічної освіти, зокрема, шляхом використання провідних підходів до підготовки фахівців з економіки, але неодмінно з урахуванням особливостей країни, впровадження заходів інтернаціоналізації навчального процесу у вітчизняних вищих навчальних закладах та підвищення ролі сучасних інформаційних технологій в системі економічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бізнес-освіта у США. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://edusa.org.ua/education-in-usa/business/>
2. Велущак Марина. Структура вищої економічної освіти в США. - Порівняльна та професійна педагогіка. – 2012. - №2. - С.169-174. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// khnu.km.ua/angl/j/en/iss4/Vlsh.pdf](http://khnu.km.ua/angl/j/en/iss4/Vlsh.pdf)
3. Войнаровська Н. В. Підготовка бакалаврів з економіки у вищих навчальних закладах США: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Н.В. Войнаровська. – Вінниця, 2011. – 20 с.
4. Кнодель Людмила. Структура вищої освіти США на сучасному етапі розвитку суспільства. - Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ». Політологія Психологія Комунікації. – 2011. - № 1.[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/412>.
5. Краснянський Михайло. Ліга Плюща, або Вища освіта у США. Чому американські університети залишаються найпопулярнішими і найбільш конкурентоспроможними. - Газета «День». - № 184. – 13 жовтня 2011. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/liga-plyushcha-abo-vishcha-osvita-u-ssha/>
6. Система освіти Сполучених Штатів Америки.[Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://izn.nau.edu.ua/obuchenie/obrazovanie-v-mire/sistema-osviti-s-shaa/>Інститут.
7. Тарасова О.В. Вища освіта в США: сучасний стан та пріоритети розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/ejournals/Vnadps/2011_3/11tovspr.pdf
8. Шевчук О.Б. Особливості підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю за кордоном. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN23/13sobpzk.pdf>
9. Becker W.E.,Watts M.(2001) Teaching economics at the start of the 21st century: Still chalk and talk // The American Economic Review. –Vol. 91. –No. 2. – P. 446–451.